

19 מרס 2023

המודיעין הישראלי בעיני הציבור

דותן אבירם¹

¹ דותן אבירם – לשעבר קצין באמ"ן. תמונת השער עוצבה ע"י Mirko Grisendi ונלקחה מאתר <https://pixabay.com>.

עיקרי הדו"ח

מחקר זה כולל ממצאים של סקר ראשון שנערך על ידי המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין בשיתוף משרד המודיעין, ובחן את תפיסות הציבור הישראלי כלפי ארגוני המודיעין. זאת, במטרה לסייע לשלושת גופי המודיעין המרכזיים הפועלים בישראל, לגבש מדיניות ודרכי פעולה למול הציבור. בנוסף, נערך מחקר לגבי היחס למודיעין כפי שהשתקף ברשתות החברתיות בשנים 2020-2022.

המניע לסקר ולמחקר הייתה ההנחה שבעידן הנוכחי חל שינוי מהותי ביחסים שבין ארגוני המודיעין לציבור במובן שנדרשת פתיחות רבה מבעבר של קהילת המודיעין כלפי הציבור, והיא נדרשת להיות קשובה אליו יותר, מחויבת להציג לו באופן סדיר הערכות מודיעין – במידה שהן אינן מסוגלות, כשם שנעשה במדינות מערביות מרכזיות. הדבר נדרש במיוחד בעידן של 'פוסט-אמת' שבו קיימות אמיתות אלטרנטיביות שמטשטשות את ההבחנה בין עובדות ופרשנויות.

בין הממצאים המרכזיים של הדו"ח:

- הציבור יודע להבחין בין ארגוני המודיעין ותפקידיהם השונים והייחודיים.
- מרבית הציבור סבור כי גם בעידן הנוכחי יש חשיבות רבה לגופי המודיעין.
- הציבור בישראל נותן אמון בגופי המודיעין, אם כי במספר הקשרים, דוגמת היחס עם הפריפריה, האמון נמוך יותר. ברשתות החברתיות, מעצם טבען, היחס לגופי המודיעין, ובעיקר לאמ"נ, הוא ביקורתי יותר, ומרבית הביקורת מופנית לעבר צמרת אמ"נ.
- מרבית הציבור לא מכיר את הערכות המודיעין, ובקרב המכירים שני שלישים סבורים כי הן מדויקות.
- באשר לפרסום הערכות מודיעין לציבור, הרוב סבר כי אין לפרסמן, בעיקר משום חשיבות השמירה על חשאיות המידע. מנגד, התומכים בפרסום נימקו זאת בעיקר ב"זכות הציבור לדעת", להיערך ולהיות מודע לאיומים.
- המחקר מלמד כי אין לציבור עמדה ברורה באשר לצורך שגופי המודיעין יעסקו גם במודיעין לאומי-אזרחי, כגון מגפת הקורונה. ברשתות החברתיות ניכרת ביקורת על מעורבות המודיעין בסוגיות אלה.

דו"ח זה עתיד להתפרסם באופן עיתי בכדי לבחון שינוי, אם יתרחש, בגישת הציבור כלפי ארגוני המודיעין ותחום המודיעין.

מטרת המחקר

הדו"ח שלהלן מתאר מחקר ראשון מסוגו שנערך על ידי המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין בסיוע משרד המודיעין, ואשר בחן את תפיסות הציבור הישראלי כלפי ארגוני המודיעין ותפקידיהם. זאת, במטרה לסייע לשלושת גופי המודיעין המרכזיים הפועלים בישראל, אגף המודיעין בצה"ל (אמ"ן), שרות הביטחון הכללי (שב"כ) והמוסד למודיעין ותפקידים מיוחדים (המוסד) לגבש מדיניות ודרכי פעולה למול הציבור.

שיטת המחקר

היות שמדובר במחקר ראשון מסוגו, הבחירה הייתה לבצע את המחקר בשני חלקים. בראשון נבחן השיח אודות קהילת המודיעין וארגוני המודיעין ברשתות החברתיות, ובשני בוצע סקר עמדות מייצג בנוגע לדעת הקהל אודות ארגוני המודיעין ותפקודם.

חלק ראשון – סיכום הממצאים והמשמעויות

סקר עמדות

הסקר עבור המחקר בוצע בתאריך 1-3.1.2023 באמצעות פאנל אינטרנטי של מכון המחקר איפסוס, סקר מייצג בקרב 511 משיבים ומשיבות מהציבור היהודי בישראל. טעות הדגימה המירבית לסקר הינה $\pm 4.34\%$.

סיכום ממצאי סקר העמדות

היכרות עם ארגוני המודיעין – ככלל, ניתן לומר כי הרוב בציבור יודע להצביע על ההבדלים בין הארגונים השונים, הגם שבאופן טבעי, קיים שיעור מסוים שאינו מכיר את ההבדלים המדויקים. עוד ניכר כי המוסד הוא הארגון בעל האיפיון הבולט ביותר – פעילותו בחו"ל. בנוסף, ניכר כי תפקידי השב"כ מוכרים מעט יותר בהשוואה לאלו של אמ"ן והמוסד.

הערכת התפקוד והאמון בגופי המודיעין על פי הסקר, הציבור בישראל נותן אמון רב בגופי המודיעין, בעיקר בכל הקשור למה שנתפס כמשימות ה"קלאסיות" שלהם. בהקשר למשימות אחרות כדוגמת המאבק בדה לגיטימציה, תרומה לחיזוק הפריפריה והמצב הכלכלי ושמירה על המוסדות הדמוקרטיים – הערכת ארגוני המודיעין הינה נמוכה יותר. גם בהקשר לסוגיות מודיעיניות "חדשות" כמו ההתמודדות עם "פייק ניוז" וסוגיות של ביטחון לאומי-אזרחי – הציבור נותן בארגונים, אמון במידה בינונית בלבד.

הערכות המודיעין – מן הסקר עולה כי מרבית הציבור לא מכיר את הערכות המודיעין, ואילו בקרב המכירים (היטב ו/או במידה כללית), שני שלישים סבורים כי הן מדויקות. כאשר נשאלו המשיבים לסקר לגבי עמדתם כלפי פרסום הערכות בציבור, הרוב סברו כי אין לפרסמן, בעיקר משום חשיבות השמירה על חשאיות המידע. מנגד, התומכים בפרסום נימקו זאת בעיקר ב"זכות הציבור לדעת", להיערך ולהיות מודע לאיומים.

הקשר עם הציבור – על פי הסקר, מרבית המשיבים סבורים כי הופעתם של בכירי המודיעין בתקשורת היא במידה הראויה, וכי מידת הפתיחות של גופי המודיעין מול הציבור היא גם כן במידה הראויה.

מודיעין לאומי-אזרחי ומחקר אודות הקורונה - מחד גיסא, הסקר מלמד כי קיימת ציפייה ציבורית לעיסוק של שרותי המודיעין גם במודיעין לאומי-אזרחי. עם זאת, בכל הקשור למחקר האמ"ני אודות התפשטות הקורונה, לא קיימת תמימות דעים בציבור. התומכים במחקר האמ"ני אודות הקורונה מנמקים זאת בעיקר ביכולות המחקריות והטכנולוגיות הקיימות באמ"ן. מנגד, המתנגדים סבורים כי מחקר מסוג זה, אינו מתפקידו של אמ"ן.

נחיצות גופי המודיעין בעידן החדש - על פי הסקר, מרבית הציבור סבור כי גם בעידן החדש בו מרבית המידע זמין ונגיש, יש חשיבות רבה לגופי המודיעין. וחלק גדול חושב שמעמדם לא השתנה בהשוואה לעבר.

פיקוח על המודיעין - מהסקר עולה כי 40% (התשובה השכיחה ביותר), לא ידעו להשיב על השאלה. ניתן להעריך כי זהו ביטוי לחוסר היכרות של הציבור עם הנושא.

סיכום ממצאי מחקר הרשתות החברתיות

ניטור השיח ברשתות החברתיות בוצע על ידי חברת "באזילה".

לשם כך, נוטרו בין התאריכים 31.07.2022 - 15,627,01.08.2020 שיחות הקשורות לשאילתא שבנתה החברה. מתוכן, 7290 שיחות היו כאלו המוגדרות כ"שיח אותנטי" - כלומר כזה המכיל לפחות 2 תגובות. מבין התגובות האותנטיות נבנה מדגם מכסות (על פי זירות השיח השונות – רשתות חברתיות, כתבות עיתונות, בלוגים, פורומים), של 146 דיונים (דיונים הם: שיחה שלמה

הכוללת את כלל הפוסטים הקשורים לפוסט הראשון וכלל התגובות) שעל בסיסם בוצע הניתוח האיכותני.

אוכלוסיית המחקר הקיפה את כל מי שהגיב ברשת לדיונים ציבוריים (כתבות, פוסטים, ציורים ופורומים) בנושאים הקשורים לשאלת המחקר. יודגש - חשבונות פרטיים וקבוצות פרטיות אינם מנוטרים. כלומר, המדגם אינו מדגם מייצג, לא של הציבור הישראלי ואף לא של הגולשים ברשתות החברתיות. יתרה מכך, נוכל להניח כי הוא מייצג קולות של בעלי עניין אשר רוצים ל"הפיץ את משנתם" וכן של גולשים המתעניינים בסוגיית המחקר.

במיפוי קהלי היעד שבוצע על ידי חברת "באזזילה" צוין כי הקהלים הבולטים בשיח הינם:

- א. מתנגדי חיסונים (קורונה): קהל דומיננטי ופעיל מאוד שהתנגד לפעולות הממשלה בהקשרי המגפה. קהל זה מביע סנטימנט מאוד שלילי כלפי המעורבות של אמ"ן בהתמודדות עם משבר הקורונה, אינו מקבל את הערכות המודיעין וטוען כי גוף מודיעין ללא זיקה או מומחיות בעניינים אזרחיים / רפואה אינו צריך לעסוק בסוגייה זו.
- ב. חובבי אקטואליה: קהל זה פעיל מאוד בזירת עיתונות הרשת ("טוקבקים"), פעיל ומגיב ביחס לסוגיות אקטואליות שעולות. ניתן לראות מגמה מתמשכת של חוסר שביעות רצון מהמערכת הביטחונית בכלל והמודיעינית בפרט. ניתוח השיח מלמד כי מדובר על קהל שהיה מעוניין "לחזק" את תחושת הביטחון הלאומית הכללית והיה רוצה לראות קהילת מודיעין חזקה, דיסקרטית והתקפית.
- ג. הורים וגולשים נוספים בעלי מודעות חברתית גבוהה: היו פעילים בשיח בעיקר סביב התאבדותו של קצין המודיעין בכלא. הם מעלים תאוריות קונספירציה (שמקורן במסתורין שאופף את פרשת ההתאבדות והשתיקה של מנגנוני המודיעין) וטוענים כי נדרשת שקיפות מצד קהילת המודיעין ביחס לפרטי האירוע.

מההשוואה בין הממצאים ניכר שוני מהותי בין התפיסות כפי שעולות מהסקר המייצג, לבין אלו העולות מניתוח השיח ברשתות החברתיות. להערכתנו, רבים מההבדלים נובעים מהשונות בין שיטות המחקר, והעובדה שהשיח ברשתות החברתיות, בניגוד לסקר העמדות, אינו מייצג את הציבור הישראלי, ואף לא את ציבור הגולשים הישראליים, וכן את כך שהוא נכתב בהקשר ובסמוך לאירועים ספציפיים.

כך, בנושא האמון במערכת, השיח מעלה ביקורת משמעותית ותחושות של חוסר אמון בסיסי, כלפי ארגוני המודיעין ופועלים. **ניכרת גם ביקורת חריפה כלפי הערכות המודיעין** כאשר בולטת התפיסה שקהילת המודיעין שוגה באופן תדיר בהערכות שלה, וגורמת לכך שההיערכות של צה"ל ושל מדינת ישראל איננה מספקת ואינה מאפשרת הכרעה בקרב.

גם בהקשר למידת הנוכחות התקשורתית של אנשי המודיעין התמונה שונה מזו שעולה בסקר. ברשתות עולה ציפייה לצמצום ההופעות של בכירי המודיעין ולשקט תעשייתי מצד קהילת המודיעין לצד הישגים משמעותיים.

באשר לעיסוק של גורמי המודיעין בקורונה נמצא כי העמדות בשיח הרשתות הן קיצוניות יותר בהשוואה לאלו שנמצאו בסקר. התזה המרכזית בשיח הרשתות גורסת כי אמ"ן לא היה צריך לעסוק במחקר אודות התפשטות מגפת הקורונה, כי אין זה מתפקידו ומשום שאנשיו לא מחזיקים בידע המקצועי הרלוונטי לשם כך.

משמעויות

קהילת המודיעין?

ראשיתו של המחקר בשאלת עמדות הציבור כלפי קהילת המודיעין. בפועל ניכר כי בעיני הציבור לא בהכרח קיימת "קהילת מודיעין". הציבור מכיר את שלושת ארגוני המודיעין המרכזיים, אמ"ן, שב"כ ומוסד, אך לא קיימת התייחסות למסגרת "גג" בדמות "קהילת המודיעין".

סוגיה זו נמצאת לפתחם של ראשי הארגונים ושל מקבלי ההחלטות, ומצריכה דיון עמוק בשאלת יתרונותיה ומגרעותיה של "קהילת מודיעין" שתהווה מסגרת של כלל הארגונים. בתוך כך יש לדון גם בשאלת הפיקוח על הארגונים השונים.

היכרות בסיסית של הציבור

הסקר מלמד כי ברבות מהסוגיות שיעור ניכר של הציבור לא ידע להשיב על השאלות. כלומר, יתכן והנושא אינו מצוי במרכז סדר היום הציבורי, ומתוך כך עולה השאלה שגופי המודיעין צריכים לשאול את עצמם – עד כמה נכון ו/או חשוב, בעבורם, שהציבור יכיר את הארגונים, פעולותיהם והערכותיהם, ולשם איזו מטרה? יתרה מכך, יתכן והעמימות הציבורית דווקא משרתת את מיצובם של ארגוני המודיעין כחשאיים. התשובות לשאלות אלו גם ישפיעו על מידת הפתיחות של הארגונים לציבור ועל אופי ומידת ההופעות בתקשורת.

נקודה משמעותית נוספת נוגעת להיכרות נמוכה של צעירים (18-24) את הארגונים ואת תפקידיהם. יתכן והעובדה ששיעור גבוה יחסית מבני קבוצת גיל זו בחרו להשיב "לא יודע/ת" לרבות מהשאלות נובעת מחוסר עניין בסקר ובשאלות, אך יתכן שהיא נובעת גם מחוסר ידע. בתוך כך, ידוע שצעירים נוטים יותר לרכוש מידע וידע מהרשתות החברתיות. כך, ככל שהשיח ברשתות החברתיות קיצוני ולעומתי יותר, עשויות להיות לכך השפעה על עמדותיהם.

ציפיות הציבור מארגוני המודיעין

נראה כי בקרב הציבור בולטת התפיסה שארגוני המודיעין צריכים לעסוק ולהיות אפקטיביים בכל הקשור למענה לסוגיות ביטחוניות, כאשר אין תמימות דעים ציבורית בנוגע לעיסוק בסוגיות של מודיעין לאומי-אזרחי. כמו כן, ארגוני המודיעין לא נתפסים כבעלי תרומה משמעותית לחברה בישראל. לאור זאת נכון לשאול עד כמה חשוב לארגוני המודיעין להיתפס כחזקים ותורמים גם בסוגיות שאינן ביטחוניות "קלאסיות", והאם זהו בכלל חלק מתפקידם? ככל שהם רוצים להיתפס ככאלו, עליהם לפעול בנדון למול הציבור.

עוד עולה ציפייה ציבורית לשקיפות של הארגונים ולהתנהלות אתית ומוסרית, בעיקר בכל הקשור לחיי אדם. זה המקום לציין כי שאלות של אתיקה ומוסר הן כמעט אינהרנטיות בעבודת המודיעין, ופעמים רבות הגבול בין פעולה אתית לפעולה שאינה אתית הוא דק, סובייקטיבי, וקשה להבחנה. אולי מתוך כך, גם הערכת הציבור את ארגוני המודיעין בהיבטים אלו הינה בינונית. אולם, יש לתת את הדעת כי הממצאים העולים במחקר (לכל הפחות במחקר ברשתות החברתיות), אינם מתייחסים לפעילות למול אויב או יריב, אלא דווקא פנימה, בהקשרי מותו של סרן ת' וכן בהיבטים הקשורים לניטור ומעקב אחר הציבור, אשר עלו בעיקר בהקשרי הקורונה. כלומר, נראה שהציבור הישראלי מצפה מארגוני המודיעין לפעול בצורה אתית בוודאי כאשר מדובר באזרחי ישראל. על ראשי ארגוני המודיעין לתת דעתם לנושאים אלו, כאשר יתכן והאווירה הפוליטית כיום במדינה, אף תעצימם.

מודיעין לאומי-אזרחי

המחקר בחן כאמור גם את תפיסות הציבור כלפי העיסוק המודיעיני בשאלות של מודיעין לאומי-אזרחי. מחד, התשובה השכיחה בסקר היא כי גופי המודיעין נדרשים לספק מידע של מודיעין לאומי-אזרחי. יחד עם זאת, דרישה זו אינה בראש סדר העדיפויות של הציבור, וזאת בניגוד מסוים למגמה של הרחבת העיסוק המודיעיני גם לאזורים אלו. יתרה מכך, נקודתית לגבי הקורונה, הרוב

סבורים כי אמ"ן לא היה צריך לחקור את התפשטות המגפה, בעיקר משום שזה לא מתפקידו. ממצאים אלו מדגישים בפני ראשי הארגונים ובפני מקבלי ההחלטות את הצורך בדיון לגבי העיסוק בסוג זה של מודיעין ובמקביל, בדבר הצורך להסביר את העיסוק והשקעת המשאבים בתחום זה, לציבור.

לבסוף, ולאור השונות שעולה בין ממצאי סקר העמדות לממצאי ניטור השיח הרשתי, נכון לשאול, שאלה מתודולוגית, אך בעלת משמעויות גם לאופני הפעולה: **איזו תמונה יותר משמעותית זו שעולה מהסקר או זו שמתקבלת מהרשתות החברתיות?**

להערכתנו, השונות בין שני חלקי המחקר נובעת בעיקר מכך, שבעוד סקר העמדות נערך בקרב מדגם המייצג את הציבור היהודי בישראל, הרי שהשיח שנוטר ברשתות החברתיות, אינו מייצג את הציבור הישראלי ואף לא את הגולשים הישראליים. כמו כן, השיח הרשתי מושפע מההקשר של אירועים נקודתיים ומאופיין בקהלי יעד מסוימים, ובנוסף הוא מאופיין, פעמים רבות, בקיצוניות רבה מאוד.

לכן, ניתן להניח שהתמונה המייצגת קרובה יותר לממצאי הסקר, מאשר לממצאים במחקר הרשתות. אולם, המשמעות איננה שממצאי ניטור השיח חסרי ערך. ערכם רב ונובע, בין השאר, מההקשרים הבאים:

- השיח ברשתות משפיע. כך, יתכן ורעיונות שהיום אינם מרכזיים – יעשו דרכם למרכז. זאת, בדגש על צעירים שמתאפיינים בגלישה מרובה ובמקביל, על פי ממצאי הסקר, שיעור בולט מהם, לא ידעו להשיב על רבות מהשאלות).
- השיח ברשתות עשוי ללמד ולאפשר מחקר מעמיק על קהלי יעד נקודתיים.
- ניתוח השיח ברשתות מאפשר מחקר "חי" ובזמן אמת בסוגיות הנמצאות על סדר היום הציבורי.

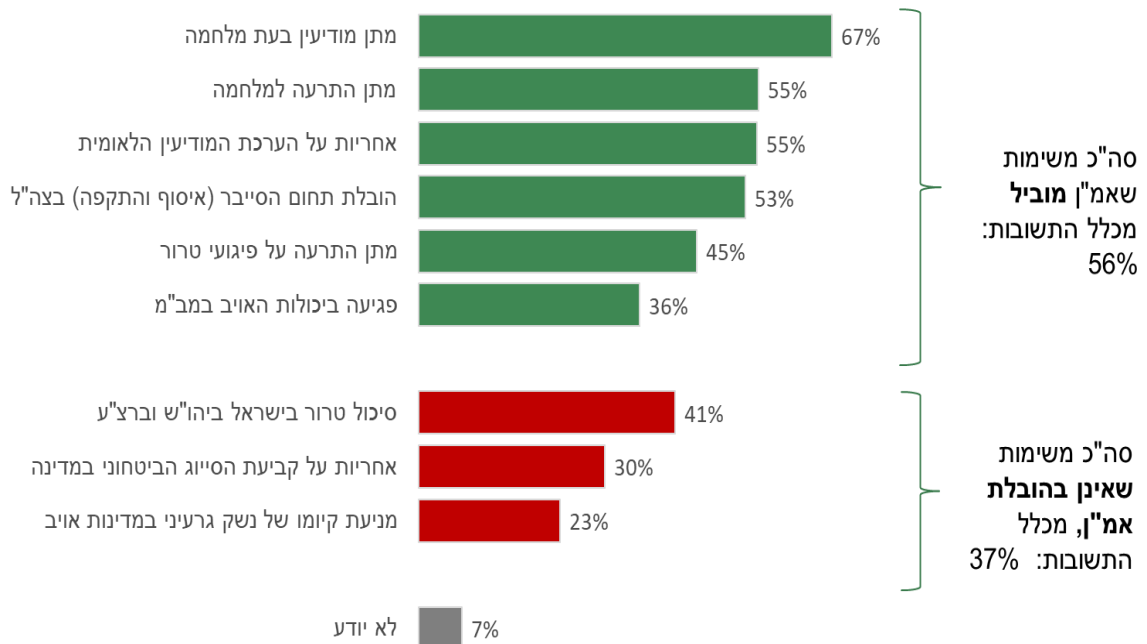
חלק שני – פירוט ממצאי סקר העמדות

פרק 1: היכרות עם גופי המודיעין המרכזיים

תחילה נשאלו המשיבים לגבי היכרותם את תפקידי שלושת ארגוני המודיעים המרכזיים. עבור כל שאלה, נעשתה מניפולציה, כך שבמסגרת התשובות האפשריות, היו תשובות המתארות משימות אותן מוביל הארגון עליו נשאלו (מסומנות בירוק), ולצידן משימות שמובלות על ידי הארגונים האחרים ולא על ידי הארגון עליו נשאלו (מסומנות באדום)

להלן הממצאים:

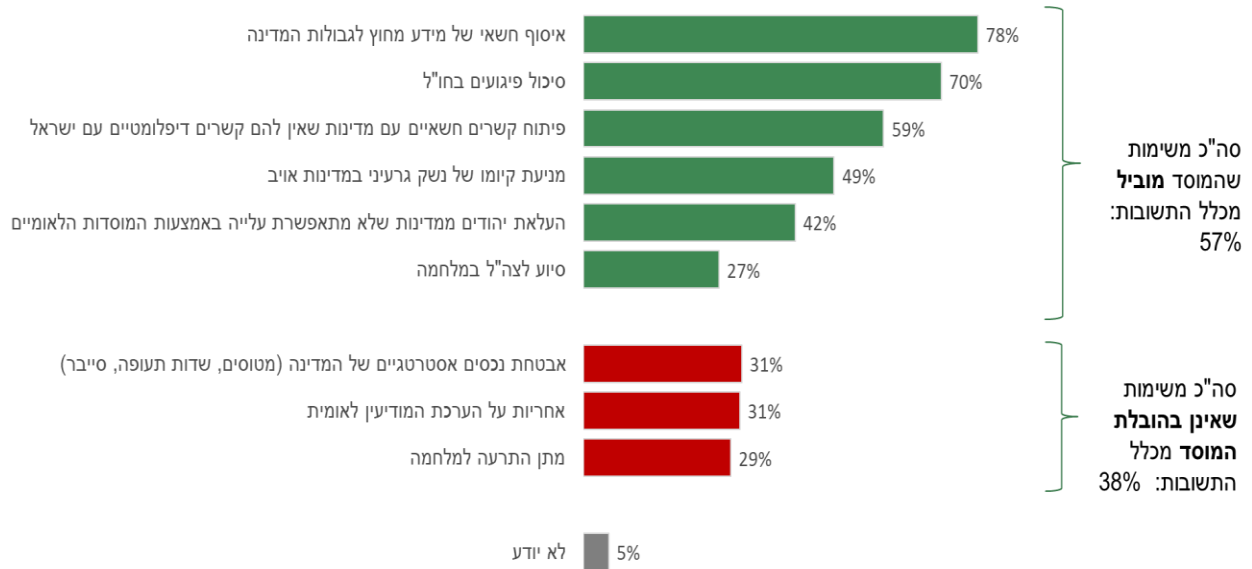
היכרות עם תפקידי אמ"ן

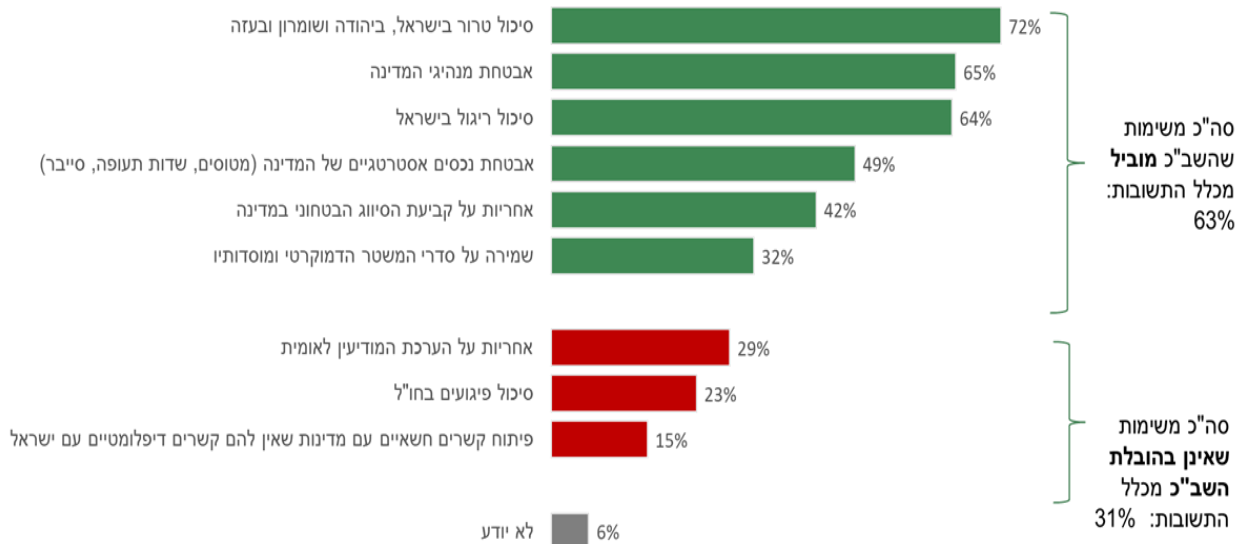
כפי שניתן לראות, מעל למחצית ידעו להצביע על תפקידי אמ"ן, אולם לצידם שליש שציינו תפקידים שבאחריות גופים אחרים. שיעור נמוך יחסית, לא ידעו להשיב.

היכרות עם תפקידי המוסד

התרשים להלן מלמד כי בעיני הציבור הישראלי המוסד מזוהה בראש ובראשונה עם פעילות בחו"ל. לצד זאת, 25% מכירים את תרומתו לצה"ל בעת לחימה.

היכרות עם תפקידי השב"כ

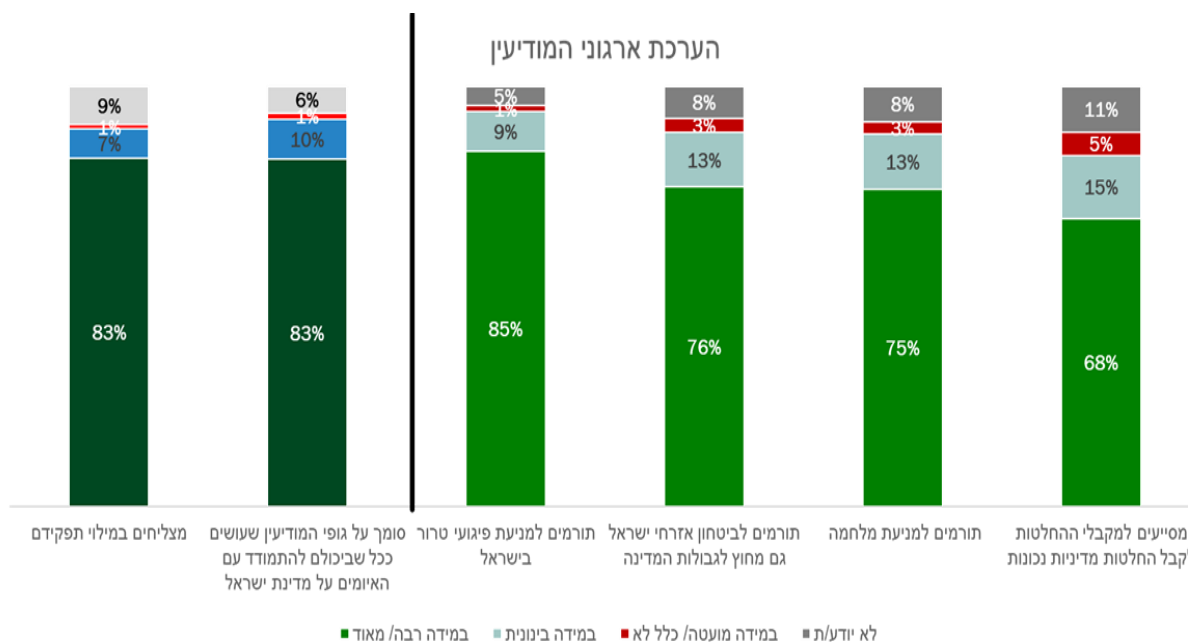

התרשים לעיל מלמד כי הציבור מזהה את עיקר תפקידי השב"כ בסיכול טרור, אבטחת המנהיגים וסיכול ריגול בישראל, כאשר אחריותו על שמירת המשטר הדמוקרטי, פחות מוכרת בציבור. ניכר כי ההיכרות עם תפקידי השב"כ מעט גבוהה בהשוואה לזו של אמ"ן והמוסד.

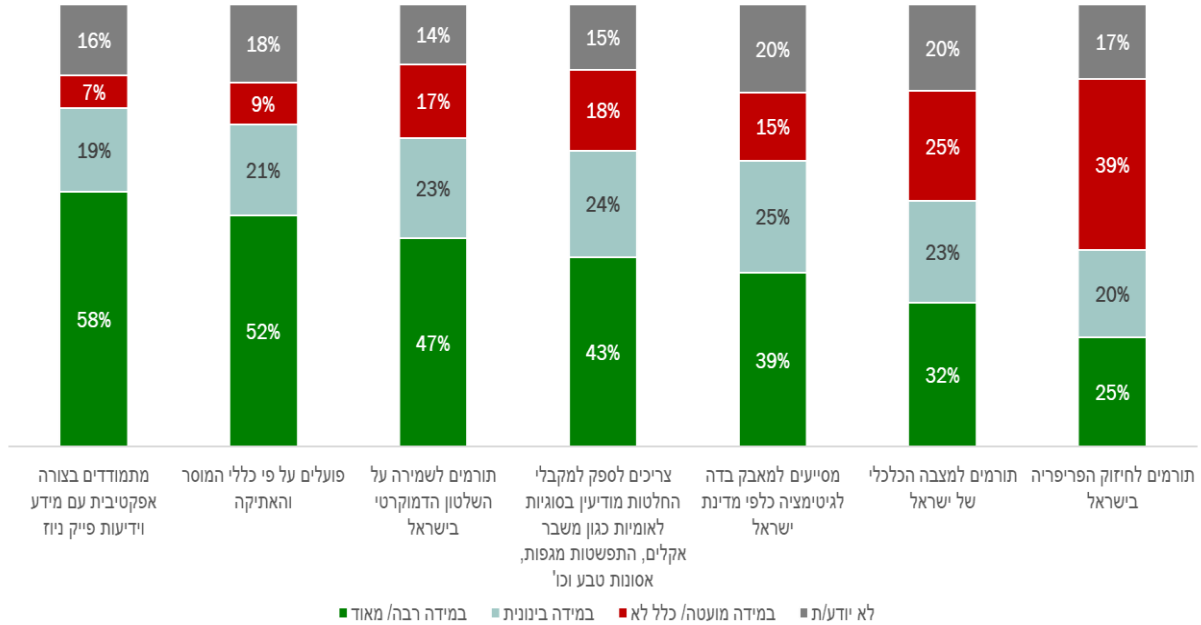
לסיכום חלק זה, נציע כי ככלל ניתן לומר כי הרוב בציבור יודע להצביע על ההבדלים בין הארגונים השונים, הגם שבאופן טבעי, קיים שיעור מסוים שאינם מכירים את ההבדלים המדויקים, ולא תמיד ידעו להשיב מיהו הארגון המוביל כל משימה. עוד ניכר כי המוסד הוא הארגון בעל האפיון הבולט ביותר – פעילותו בחו"ל.

פרק 2: איכות תפקוד גופי המודיעין בעיני הציבור

לאחר בחינת היכרות הציבור עם גופי המודיעין המרכזיים, תפקידם וההבדלים ביניהם, נבחנו עמדות הציבור כלפי תפקידים שונים של גופי המודיעין. הממצאים מופיעים בשני התרשימים שלהלן:

הערכת ארגוני המודיעין

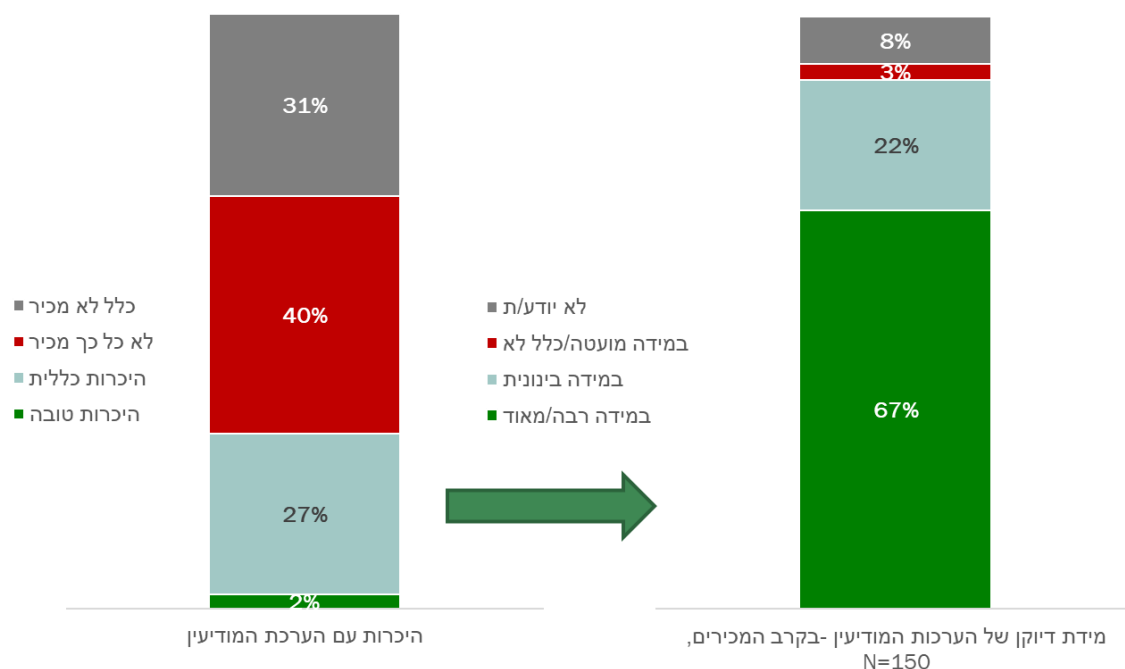

עיון בתרשימים מלמד כי הערכת הציבור את תרומתם של ארגוני המודיעין בכל הקשור לשמירה על ביטחון המדינה, הינה גבוהה מאוד. עם זאת, בניגוד להערכות הציבור את נושאי הביטחון ה"קלאסיים", הרי שהערכת הציבור את ההיבטים החברתיים – לאומיים, הינה נמוכה יותר. כך, שלישי ציינו כי הארגונים תורמים במידה רבה לשיפור מצבה הכלכלי של ישראל ורבע כי הם תורמים לחיזוק הפריפריה. יתכן והיבטים אלו אינם נתפסים כחלק מתפקידי גופי המודיעין.

עוד עולה, כי הערכות הציבור את תפקוד ארגוני המודיעין מול אתגר המידע הכוזב וכן עם סוגיות של מוסר ואתיקה, הינה בינונית בלבד. לבסוף, ממצא מעניין נוסף הוא כי ברבות מהשאלות, משיבים צעירים (18-24), לא ידעו להשיב על השאלה. יתכן ונתון זה מעיד על חוסר ידע ו/או על חוסר עניין בנושא בקרב הדור הצעיר.

פרק 3 – הערכת המודיעין השנתית²²

סוגיה ייחודית שנבחנה במחקר זה, הייתה בנוגע להערכות המודיעין השנתיות, היכרותן והאופן בו הן נתפסות בציבור. ראשית נשאלו המשיבים האם הם מכירים את ההערכות הללו. אלו שציינו כי הם מכירים טוב וברמה כללית, נשאלו, האם לדעתם הערכות אלו היו מדויקות בחמש השנים האחרונות. הממצאים בשקף להלן:

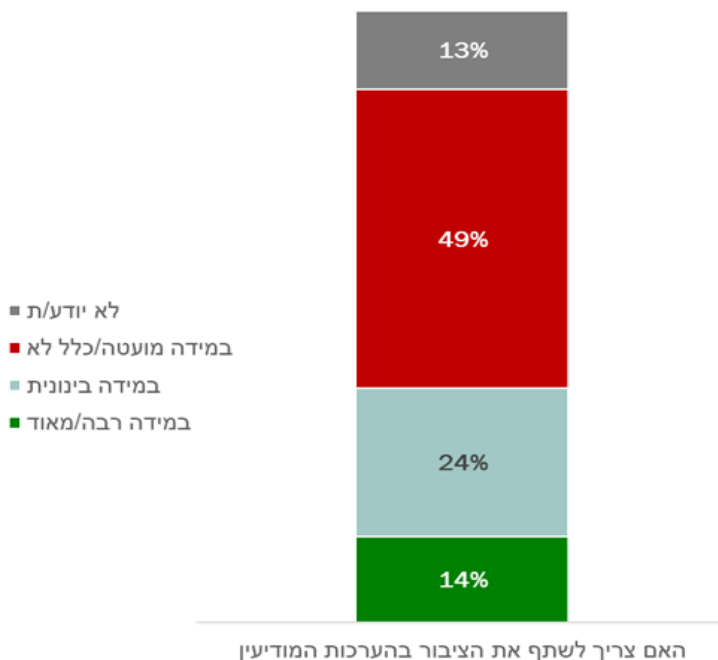

כפי שניתן לראות שיעור ה"לא מכירים" גבוה משיעור "המכירים". יחד עם זאת, בקרב המכירים, שני שלישים סבורים כי בחמש השנים האחרונות, הערכות אלו היו מדויקות.

לאחר מכן, נשאלו כלל המשיבים האם לדעתם נכון לפרסם את הערכות המודיעין בציבור. כפי שניתן ללמוד מהתרשים הבא, התשובה השכיחה ביותר (49%), גורסת כי לא נכון לפרסם

²² להרחבה, יוסי קופרוסר, דודי סימן טוב ורס"ן א', "מחויבות קהילת המודיעין כמעריך לאומי לציבור", המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין, 18 ביוני 2020.

הערכות אלו בציבור. לצד זאת, 14% בלבד ציינו כי במידה רבה או רבה מאוד יש לדעתם לפרסם את ההערכות האלו בציבור, ו-24% ציינו זאת במידה בינונית.

על מנת להעמיק בסוגיה זו, המשיבים שציינו במידה בינונית ומעלה כי לדעתם יש לפרסם את הערכות המודיעין בציבור, נשאלו, בשאלה פתוחה, מדוע לדעתם יש לעשות כך, ואילו המשיבים

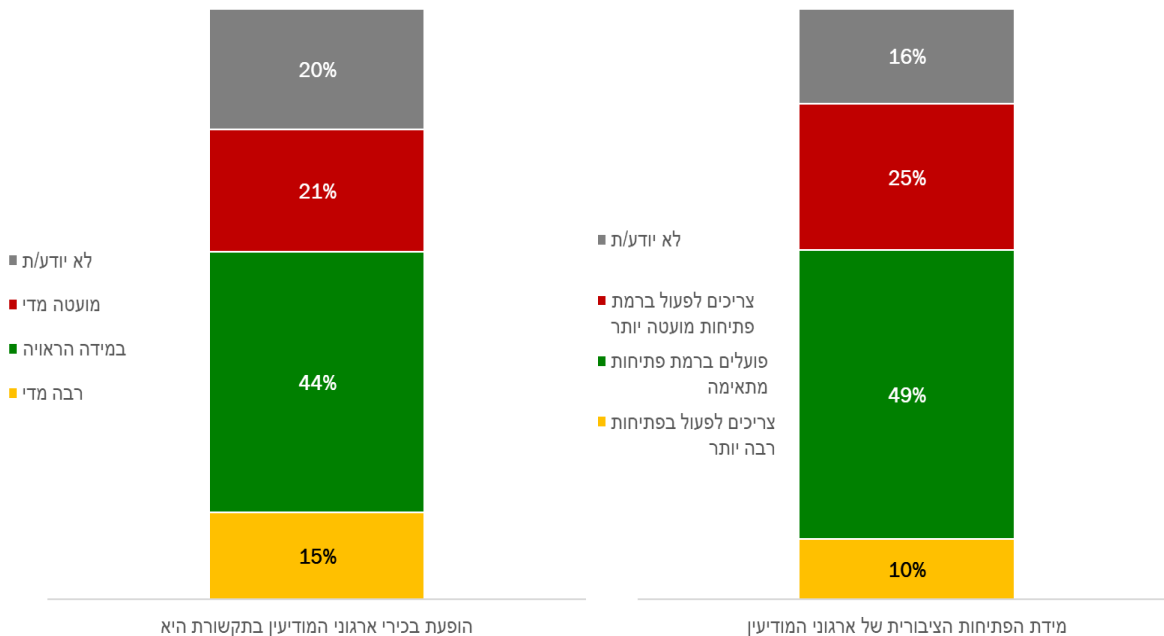

שציינו במידה בינונית ומטה כי לדעתם אין לפרסם הערכות אלו בציבור, נשאלו מדוע לדעתם לא נכון לעשות כן. הממצאים בתרשים להלן:

כפי שניתן לראות, הנימוקים הבולטים בעד פרסום הערכות המודיעין בקרב הציבור, נגעו לתפיסת "זכות הציבור לדעת". המשיבים סברו כי על הציבור לדעת כדי שיוכל להיערך בהתאם, על מנת שיהיה מודע לאיומים, לצורך בשקיפות וכדומה. מנגד, המתנגדים לפרסום, נימקו זאת בעיקר בחשש מזליגת מידע מסווג לאויב.

פרק 4 – פתיחות המודיעין לציבור

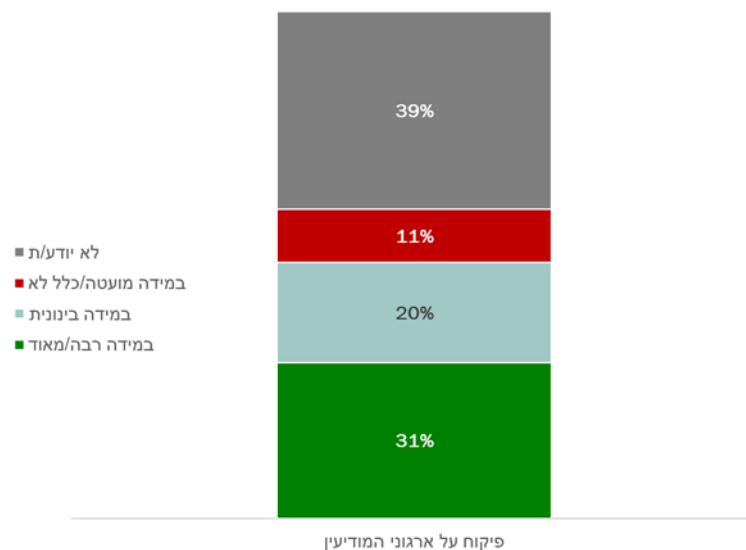
בהקשר דומה, סוגייה נוספת שנבחנה בסקר הנוכחי, נגעה לתפיסות הציבור כלפי הנוכחות התקשורתית של בכירי ארגוני המודיעין ובכלל לשאלה בדבר הפתיחות של ארגונים אלו בפני הציבור הישראלי.

ממצאי הסקר מלמדים כי 44% מהציבור סבורים כי הופעת בכירי ארגוני המודיעין בתקשורת מתקיימת במידה הראויה. לצידם 21% סבורים כי הם מופיעים מעט מדי ואילו 15% סבורים כי הם מופיעים יותר מדי בתקשורת. כמו כן, מחצית מהציבור סבורים כי ארגוני המודיעין פועלים ברמת פתיחות מתאימה למול הציבור בישראל, רבע סבורים כי הארגונים צריכים להיות פחות פתוחים למול הציבור. עשירית, בלבד, סבורים כי ארגוני המודיעין צריכים לפעול בפתיחות רבה יותר מול הציבור.

פרק 5 – פיקוח על ארגוני המודיעין

בנוסף, נשאלו המשיבים באיזו מידה לדעתם, קיים כיום פיקוח על ארגוני המודיעין. כפי שניתן לראות, התשובה השכיחה ביותר הייתה "לא יודע/ת" ולאחריה, 31% שציינו כי על פי ידיעתם, קיים פיקוח על ארגוני המודיעין.

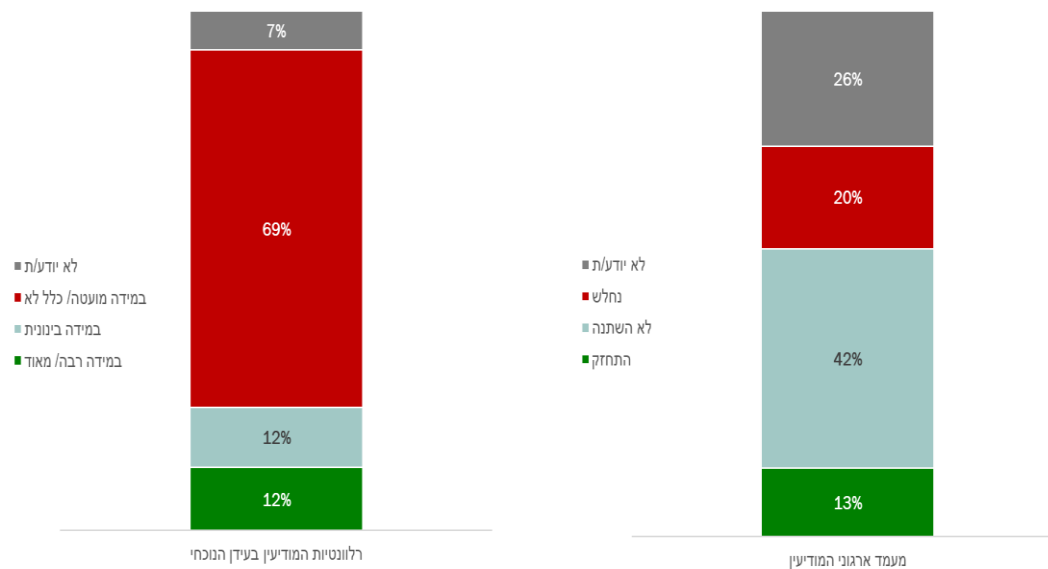
פרק 6 - מודיעין "חדש" בעידן הנוכחי

העת הנוכחית מעלה אתגרים חדשים בפני ארגוני המודיעין בארץ ובעולם. כך, ההתפתחויות הטכנולוגיות לצד מגמות בעולם התודעה וההשפעה, מעלות את השימוש בקרב בעלי אינטרסים

שונים במידע כוזב ("פייק ניוז"). מגמה זו מחייבת את ארגוני המודיעין לדעת להבחין בין מידע אותנטי לבין מידע שקרי ואף להבין את האינטרסים של העומדים מאחורי הפצת המידע הכוזב.

לצד זאת, מגמות גלובליות – למשל שינויי אקלים ומגפת הקורונה - מעלות כל העת לדיון את שאלת אחריותם של גופי המודיעין לבסס התמחות מודיעינית גם בכל הקשור ל"מודיעין לאומי-אזרחי", למשל השלכות גיאופוליטיות של משבר האקלים, התפשטות מגפות, אסונות טבע וכדומה. דוגמה בולטת לכך הייתה בעת התפרצות מגפת הקורונה, אז הקים אמ"ן את מרכז המידע והידע הלאומי בנושא. לאור מגמות אלו בחן הסקר הנוכחי גם את עמדות הציבור לגביהן.

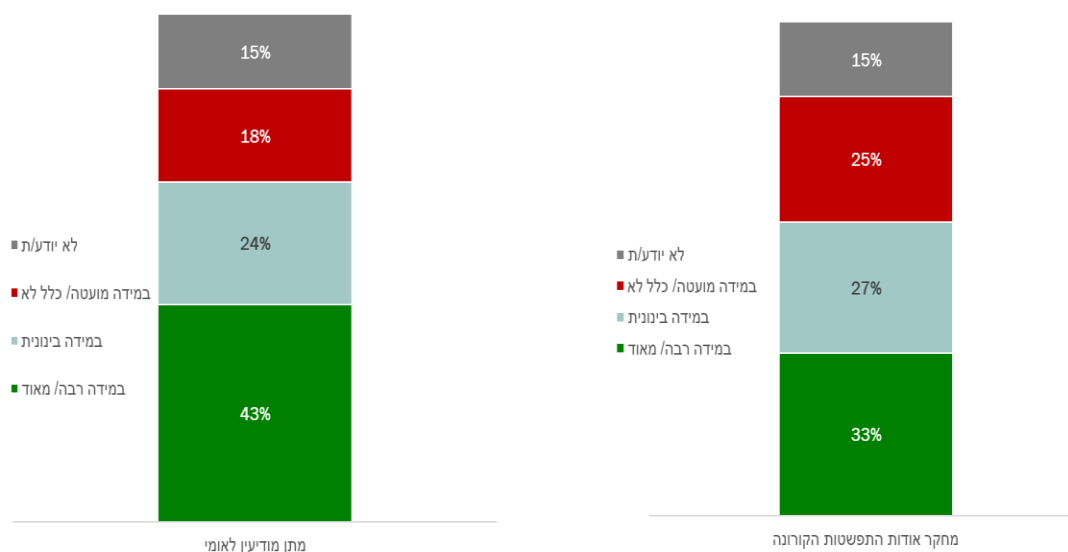
ראשית, נבחנו תפיסת הרלוונטיות של ארגוני המודיעין בעידן הנוכחי. המשיבים לסקר נשאלו למידת הסכמתם עם הטענה כי בעידן הנוכחי בו רוב המידע בעולם זמין ונגיש, גופי המודיעין כבר אינם רלוונטיים כפי שהיו בעבר (לתשומת לב: שאלת מעמד הארגונים בעידן הנוכחי נשאלה על דרך השלילה: "יש הטוענים כי כיום, בעידן הנוכחי בו רוב המידע בעולם זמין ונגיש, גופי המודיעין כבר אינם רלוונטיים כפי שהיו בעבר. באיזו מידה את/ה מסכים/מה עם טענה זו?" לכן בשקף שמוצג, 69% השיבו שהרלוונטיות שלהם לא נפגעה), ולאחר מכן הם נשאלו לגבי מעמדם של הארגונים בעידן הנוכחי.

כפי שניתן לראות בתרשים לעיל, מרבית הציבור סבור כי ארגוני המודיעין רלוונטיים גם בעידן הנוכחי.³ בנוסף לכך, התשובה השכיחה בקרב הציבור היא כי מעמד ארגוני המודיעין לא השתנה בעידן הנוכחי.

בהמשך, נשאלו המשיבים גם לגבי עמדתם בנוגע לעיסוק המודיעיני במודיעין לאומי-אזרחי וספציפית בנוגע לעמדתם כלפי עיסוקו של אמ"ן בעת התפשטות מגפת הקורונה.

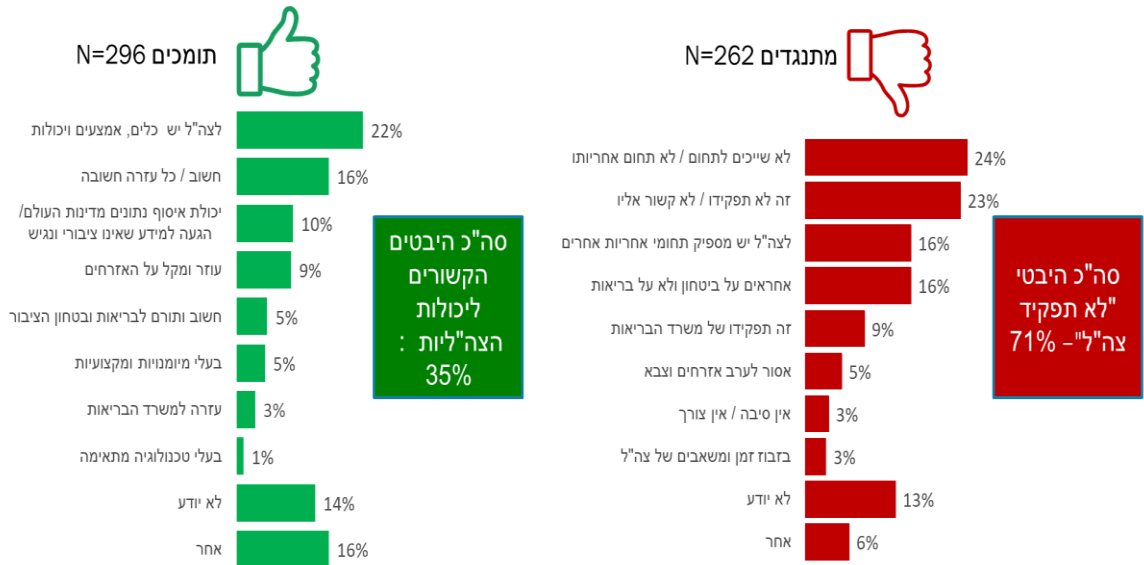
³ שאלת הרלוונטיות בעידן הנוכחי נוסחה על דרך השלילה: "יש הטוענים כי כיום, בעידן הנוכחי בו רוב המידע בעולם זמין ונגיש, גופי המודיעין כבר אינם רלוונטיים כפי שהיו בעבר. באיזו מידה את/ה מסכים/מה עם טענה זו?" לכן בשקף שמוצג, 69% השיבו שהרלוונטיות שלהם לא נפגעה.

כפי שניתן לראות, 43% מהציבור סבורים כי על ארגוני המודיעין לעסוק בסוגיות של מודיעין לאומי כדוגמת משבר האקלים, התפרצות מגפות, אסונות טבע וכיוצא באלו. עם זאת, רק שליש סברו כי נכון היה שאגף המודיעין של צה"ל יעסוק במחקר אודות התפשטות מגפת הקורונה, ורבע סברו כך במידה מועטה או כלל לא.

על מנת להעמיק בהבנות, אלו שהשיבו במידה בינונית ומטה כי לדעתם לא נכון שאמ"ן יחקור סוגיה זו, נשאלו מדוע הם חושבים כך, ואילו המשיבים שענו במידה בינונית ומעלה כי נכון שאמ"ן

יעסוק בכך, נשאלו גם כן מדוע הם חושבים כך. התשובות לשאלות הפתוחות מופיעות בתרשים הבא:

מהתרשים לעיל, ניתן ללמוד כי הנימוק המרכזי לתמיכה במחקר האמ"ני אודות מגפת הקורונה אינו נוגע לסוגיות מהותיות, אלא לסוגיות "טכניות" יותר, קרי ליכולות ולאמצעים הקיימים באגף המודיעין של צה"ל. בניגוד לכך, הנימוק המרכזי בקרב המתנגדים הינו נימוק מהותי הגורס כי נושא זה אינו מתפקידו של צה"ל/אמ"ן אשר להם תפקידים ותחומי אחריות אחרים.

חלק שלישי פירוט ממצאי המחקר ברשתות החברתיות

כאמור, חלקו הראשון של המחקר בוצע באמצעות ניתוח השיח ברשתות החברתיות. יתרונותיה של שיטת מחקר זו בכך שהיא מעלה שיח שהוא לכאורה אותנטי, הגולשים אינם נשאלים לדעתם בנושא מסוים, אלא מתייחסים ומגיבים למידע הקיים ברשת. מגבלותיה של שיטה זו טמונות בכך שהשיח אינו מייצג את הציבור הישראלי ואף לא את הגולשים הישראליים, ובנוסף לכך, אין יכולת אמיתית לדעת את מי הוא מייצג אם בכלל. בנוסף, השיח ברשתות מאוד מושפע מאירועים נקודתיים וכפי שידוע הוא גם נוטה לעמדות קיצוניות. לצד כל אלו, הוא יכול ללמד על תפיסות הקיימות לפחות בחלקים מהציבור וכמו כן יש לו משמעות ביכולת להשפיע על עמדות של פרטים נוספים בציבור.

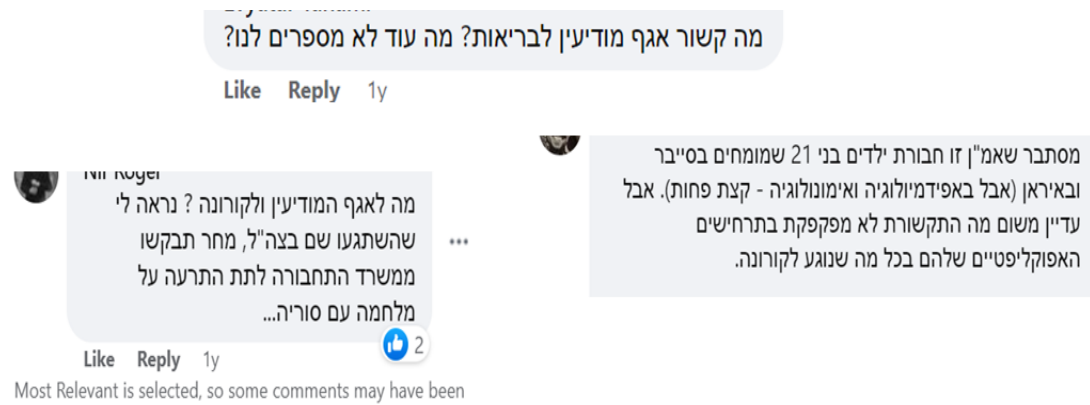
היות שעבור מחקר זה לא נשאלו הגולשים שאלות, יוצגו להלן הממצאים המרכזיים כפי שעלו בשיח שנוטר. הנושא המדובר ביותר בשיח בתקופה שנוטרה (39%) היה העיסוק במגפת הקורונה. שיח זה הובל בעיקר על ידי גורמים מתנגדי חיסונים, וכפועל יוצא מכך הוא שיח מאוד לעומתי.

בשונה ממצאי הסקר, התימה המרכזית שנמצאה בשיח שנוטר הייתה כי קהילת המודיעין מתעסקת בסוגיות אזרחיות במקום להתעסק בסוגיות ביטחוניות / סוגיות מודיעיניות. לצד זאת עלה גם חוסר אמון עמוק מאוד מצד חלק מהגולשים שנוטרו בשיח להערכות המודיעין בעניין הנגיף.

יתרה מכך, אמ"ן הואשם בכך שהכניס את עצמו למחלוקת פוליטית כאשר המליץ שלא לאפשר התכנסות לשם תפילה ללא התייחסות להפגנות הפוליטיות (שהתקיימו בזמנו נגד ממשלת נתניהו בעיקר בבלפור). לבסוף, בשיח עולה התפיסה כי מעורבות היתר של אמ"ן בסוגיות

אזרחיות מאששת את החשש כי המדינה מעוניינת להחיל משטר צבאי על האזרחים ולהגביל חירויות וזכויות, לכאורה, בשם המאבק בנגיף הקורונה.

להלן מספר דוגמאות בולטות:

בכל הקשור לארגוני המודיעין ולתפקידם, הממצא הבולט היה כי בשיח הרשתי לא קיימת התייחסות למושג "קהילת המודיעין". ההתייחסות בשיח היא תמיד לארגונים ספציפיים ולרוב תהיה לאמ"ן ובמקרים מעטים יחסית, ההתייחסות תהיה למוסד ולשב"כ. עוד עולה כי אלו שלושת גופי המודיעין היחידים שעולים בשיח.

בנוסף, ניתוח השיח מלמד כי הגולשים לא רואים בארגונים השונים מקשה אחת וההתייחסות היא למרכיבים שונים בהם: הלוחמים בשטח אשר זוכים להערכה הגבוהה ביותר, חיילי היחידות הטכנולוגיות, ולבסוף בכירי ארגוני המודיעין שזוכים להערכות הנמוכות יותר.

עוד עולה מהשיח שנוטר, כי הציפיות המרכזיות של הגולשים שנוטרו מארגוני המודיעין הן לאפשר לצבא להכריע את האויב, לספק הערכות אמינות ומקצועיות, לא להיות שבויים בקונספציות מוטעות ובכך להרדים את הצבא ואת הממשלה, לא לעסוק בסוגיות אזרחיות, לדאוג לחיילים

(בייחוד על רקע פרשת קצין המודיעין שהתאבד), פחות "להתרברב" ולשמור על חשאיות ודיסקרטיות ולא לפעול לאיסוף מודיעין כנגד אזרחי ישראל היהודים.

ממצא מעניין נוסף עוסק בתפיסת התפקוד של ארגוני המודיעין. כך, בעוד שמסקר העמדות עולה תמונה חיובית יחסית של תפקוד ארגוני המודיעין וכן של דיוק הערכותיהם, הרי שהתזה הבולטת שנמצאה בשיח הרשתי הינה שונה מהותית.

בשיח שנוטר עולה **חוסר אמון בולט בהערכות המודיעין**, וטענה שהמודיעין הישראלי אינו יודע לצפות את המהלכים של האויב (לדוגמה: "אפילו את הפרעות של שומר החומות הם לא הצליחו לצפות" או: "כבר 20 שנים שהמודיעין מתריע שאיראן נמצאת שנתיים מפצצה גרעינית"). במוקד הביקורת כפי שנמצאה, קיים הדיסוננס בין הערכות המודיעין לבין התפיסה שלהן כפי שעולה בקרב הגולשים. בשיח בולטת התפיסה שקהילת המודיעין שוגה באופן תדיר בהערכות שלה, ובכך גורמת לכך שההיערכות של צה"ל/ מדינת ישראל, לא תהיה מספקת עבור הכרעת האויב.

תמה נוספת שבלטה הייתה כי הציבור הישראלי לא סלח לקהילת המודיעין על אירועי מלחמת יום כיפור והוא נוטה להזכיר בשיח את המחדל ההוא וגורס כי הקונספציות השגויות של אז מלוות את קהילת המודיעין עד היום. בעיני הגולשים הגורמים האחראים לכך הינם בכירי ארגוני המודיעין אשר נתפסים בשיח הרשתי כאלו שאחראים על קונספציה מוטעית ביחס לאויב. יתרה מכך, אלו לעתים אף מואשמים בשחיתות אישית והתנהלות הכוללת שיקולים זרים, וכאלו ש "זוללים" פנסיה תקציבית ללא תמורה.

להלן מספר דוגמאות של השיח ברשת:

The screenshot shows a Facebook post and its comments. The post is from 'אמת' (Truth) dated 14 May 2021. The text of the post reads: 'הערכות אמון שוות לתחת! איפה בדיוק העריכו את מרד הערבי וכל הנשק שיש בידם.. איפה אמון והשביח מחדל!'. The post has 21 likes and 2 shares. Below the post are two comments. The first comment is from 'Banana' dated 13 September 2020, with the text: 'אגף המודיעין אלוף בלמצוא מטרות. אבל הוא לא יודע להתריע אם תהיה מלחמה או לא. אנחנו עוסקים במערכה שבין המלחמות אבל לא מתכוננים למלחמה הבאה.' and 'אלוף במיל' יצחק בריק בביקורת על ההיערכות למלחמה הבאה'. The second comment is from 'John Deere' and reads: 'אחרי מחדל מלחמת יום כיפור אמ"ן מציג כל תרחיש אפשרי שקיים בעולם, בכל מחיר וללא מצפון, כמו שהצבא יודע ואוהב לעשות, כדי לכסות את עצמו.' The comment has 3 likes.

תמה נוספת שנמצאה בשיח הרשתי נגעה להופעתם של בכירי ארגוני המודיעין התקשורת. התזה המרכזית בשיח הרשתי אינה עולה בקנה אחד עם ממצאי הסקר שמלמדים כי הציבור סבור כי תדירות הופעת של הבכירים מתקיימת במידה הראויה. כך, השיח ברשת מציג תמונה שונה בה התפיסה הרווחת היא כי הבכירים מופיעים ומתרברים יותר מדי בתקשורת. בשיח שנוטר לא עולה ציפייה שקהילת המודיעין "תדבר עם הציבור" ואף ההיפך מכך. בתגובה לראיונות של ראשי הקהילה וסיקורים עיתונאיים על אירועים ביטחוניים מרכזיים, עולות קריאות "מתי כבר יעצרו את הברברת". בנוסף, עולה תפיסה על פיה ככל שמועבר לציבור יותר מידע הנוגע לפעילות המודיעין הדבר נובע מאילוצים וצרכים פוליטיים ומהצורך לחפות על חוסר ממשי בהצלחות ("מנסים למכור לציבור הישגים כאשר בפועל כולם יודעים שחמאס אפילו לא נשרט"). לבסוף, הצפייה כפי שבאה לידי ביטוי בשיח הרשתי היא לשקט תעשייתי מצד קהילת המודיעין לצד הישגים משמעותיים בתחומים המרכזיים עליהם גופי המודיעין אחראים (למשל: בלימת הגרעין האיראני, מאבק בחמאס ובחיזבאללה והתמודדות עם ערביי ישראל).

להלן דוגמאות הממחישות זאת:

The image shows a screenshot of a Twitter thread. On the left, a tweet from user @kklan90774101 (גל-ו-4 נוספים) is shown, replying to @OrHeller and @newsisrael13. The text of the tweet is "התפארות ורדיפה אחר קרידיטים- חטא ההיבריס!!!". Below the tweet are icons for replying, retweeting, liking, and sharing. On the right, a quoted tweet from user @YehoshuaYosi is shown. The text of the quoted tweet is "ראש אמין אומר במילים אחרות שהצבא הוא פוליטי. הגיע הזמן שהצבא יעסוק רק בביטחון מדינת ישראל. איש צבאמלא צריך להופיע בפני ציבור מלבד הרמטכל לפעמים בודדות." Below the quoted tweet are icons for replying, retweeting, liking (with a count of 5), and sharing.